

एस.एल.सी.तहमा गरिएको आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धि
बैतडी जिल्लाको एक - अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग, अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर
तह (एम.एड) चौथो सेमेस्टरको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तुत कर्ता

डम्बर वहादुर बोहरा

क्याम्पस रोल न : २३४

परिक्षा रोल नं : २६००३०

त्रि.वि.दर्ता न : ९-२६९०-३०-२००६

भर्ना वर्ष : २०७०

क्र.सं : ४६७

शिक्षाशास्त्र संकाय केन्द्रिय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाण्डौ

२०७३

सिफारिस-पत्र (Recommendation Letter)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत अर्थशास्त्र शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि “एस.एल.सी.तहमा गरिएको आर्थिक लगानी तथा शैक्षिक उपलब्धी (बैतडी जिल्लाको-एक अध्ययन)” शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशन, सुभाब एवम् सल्लाहमा डम्बर बहादुर वोहराले तयार पार्नुभएको हो । उक्त शोधपत्र स्वीकृतको लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....

प्रा.डा. धुबराज सिवाकोटी

शोध निर्देशक

अर्थशास्त्र शिक्षा केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि.कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति : .....

स्वीकृति-पत्र (Approval Letter)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत अर्थशास्त्र शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि “एस.एल.सी. तहमा गरिएको आर्थिक लगानी तथा शैक्षिक उपलब्धी (बैतडी जिल्लाको एक अध्ययन)” शीर्षकको शोधपत्र अर्थशास्त्र शिक्षा स्नातकोत्तर उपाधिका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१) विभागीय प्रमुख/DRC सदस्य

.....

उप-प्रा.मीनराज पौडेल

२) बाह्य सुपरिवेक्षक

.....

प्रा.डा.शान्ता सिंह

३) शोध निर्देशक

.....

प्रा.डा.धुबराज सिवाकोटी

मिति : .....

कृतज्ञता ज्ञापन (Acknowledgement)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग, अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको आंशिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्नका लागि “एस.एल.सी.तहमा गरिएको आर्थिक लगानी तथा शैक्षिक उपलब्धी (बैतडी जिल्लाको एक-अध्ययन)” शीर्षक भएको शोधपत्र प्रस्तुत गरेको छु । सर्वप्रथम शोधपत्र प्रस्तावना स्वीकृत गरी शोधपत्र लेख्ने सुअवसर प्रदान गर्नुहुने अर्थशास्त्र शिक्षा विभागका विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु उप-प्राध्यापक मीनराज पौडेल ज्यूप्रति सदैव आभारी छु । यस शोध पत्रले यो क्षेत्रसँग सम्बन्धित विषयमा जानकारी लिन इच्छुक व्यक्ति अनुसन्धानकर्ता नीति निर्माताहरुलाई सहयोग पुग्ने छ भन्ने मैले आशा लिएको छु ।

प्रस्तुत शोध पत्रलाई सार्थक र उपलब्धीमूलक बनाउन शोध पत्र प्रस्तावना देखि शोधपत्रको अन्त्यसम्म निरन्तर रुपमा सहज, सरल ढङ्गबाट अमूल्य सल्लाह, सुझाव, प्रेरणा, हौसला र कुशल निर्देशन दिई सद्भावपूर्ण सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु तथा शोध निर्देशक अर्थशास्त्र शिक्षा विभागका प्रा.डा धुबराज सिवाकोटी ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु, साथै सदैव आवश्यक सल्लाह, सुझाव तथा मार्गदर्शन गर्नुहुने अर्थशास्त्र शिक्षा विभागका श्रद्धेय गुरुहरु प्रा.डा. महेशराज दाहाल, शि.स.पद्मा कोइराला र आ.शि.जगदिशमूर्ति कोइराला लगायत अर्थशास्त्र शिक्षा विभागका सम्पूर्ण गुरुहरुप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

अनुसन्धानका लागि गरिएको स्थलगत अध्ययनका क्रममा मलाई आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरु खुलस्त रुपमा प्रश्नहरुको उत्तर दिई सहयोग गर्नुहुने सामुदायिक विद्यालयका प्रधाध्यापक तथा मिजेस्टी जेनिसेस चिलर्डन्स बोर्डिङडिड स्कुल गोठालापानी बैतडीका प्रिन्सीपल तथा शिक्षक, अभिभावकहरु, तथा विद्यार्थीहरु प्रति विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै मेरो जीवनका हरेक क्षणहरुमा सल्लाह, सुझाव, प्रेरणा र प्रोत्साहन दिई विश्वविद्यालयसम्मको अध्ययन पूरा गर्न आर्शिवाद प्रदान गर्नुहुने मेरा बुबाआमा, दाजुभाउजु, दिदीभिनाजु बहिनी र सम्पूर्ण आफन्तजनप्रति आभार प्रकट गर्दछु । अन्त्यमा शोधपत्रलाई समयमा शुद्ध शुद्धिका साथ टाईप गरी सहयोग गरीदिनु हुने भान्जा श्री करन बहादुर बोहरा र लेखनको क्रममा मलाई प्रत्यक्ष तथा परोक्ष रुपमा सहायोगगर्नु मेरा आत्मीय मित्रहरु प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

शोधकर्ता

डम्बर बहादुर बोहरा

शोधसार (Abstract)

प्रस्तुत “एस.एल.सी. तहको आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धी अध्ययन बैतडी जिल्ला राखी गरिएको अनुसन्धानको मुख्य उद्देश्य सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यामीक विद्यालयमा आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धीको विश्लेषण विश्लेषण गर्नु रहेको छ । यसका लागि बैतडी जिल्लालाई उद्देश्यमुलक ढंगबाट छनौट गरी अध्ययन क्षेत्रका माध्यामिक विद्यालयको आम्दानी र खर्च विश्लेषण र सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यामीक विद्यालयमा गरिएको आर्थिक लगानीको विश्लेषण माध्यामिक तहको शैक्षिक उपलब्धी आर्थिक आय व्ययको अनुमान जस्ता उद्देश्य राखी अध्ययन गरिएको छ ।

यो अध्ययनमा सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यामिक विद्यालयबाट प्राप्त प्राथमीक तथा द्वितिय तथ्याडकलाई अध्ययन विश्लेषणकार्यको लागि सहयोगीका रूपमा प्रयोगमा ल्याइएको छ । अध्ययन क्षेत्रका एउटा सामुदायिक तथा एउटा संस्थागत माध्यामिक विद्यालयको माध्यामीक तह (कक्षा ९ र १०) मा अध्यानरत प्रति विद्यालयबाट २५/२५ जनाका दरले एउटा कक्षाबाट ९ जना छात्र र ९ जना छात्रा समभावनायुक्त नमुना छनौट विधी अवलम्बन गरी दुईवटै विद्यालयबाट ३६ जना पर्ने गरि जम्मा दुई वटा विद्यालयबाट १४ जना अभिभावक पनि छनौट गरिएको थियो । छनौट भएका विद्यालयकालागी विद्यालय सर्वेक्षण फारम, र विद्यालय अवलोकन फारम, प्रधानाध्यापकका लागि, शिक्षकका लागि, अभिभावकका लागि, विद्यार्थीहरुका लागि प्रश्नावली तयार गरि प्राथमीक तथ्यांक संकलन गरिएको थियो । जिल्ला शिक्षा कार्यालय बैतडी, शिक्षा मन्त्रालय, अर्थमन्त्रालय साथै विभिन्न संघ संस्थाबाट प्रकाशित पुस्तक, प्रतिवेदन, लेख, रचना साथै तथ्याङ्कहरुलाई तथ्याङ्कको द्वितिय स्रोतको रूपमा लिइएको छ । अध्ययन क्षेत्रका विद्यालयहरुको आय व्ययको विवरणको विश्लेषण गर्दा सामुदायिक माध्यामिक विद्यालयको प्रमुख आम्दानीको स्रोतको रूपमा सरकारी अनुदान देखिन्छ । जुन सामुदायिक माध्यामिक विद्यालयको जम्मा कुल आम्दानी रु.२७,३६,५०२ रहेको छ । सामुदायिक विद्यालयको अन्य स्रोतका रूपमा क्रमशः विद्यालयको सुल्कबाट रु.४३,६५० तथा सामुदायिक स्रोतबाट रु.४०० आम्दानी भएको देखिन्छ । त्यस्तै गरी संस्थागत माध्यामिक विद्यालयको प्रमुख आम्दानीको स्रोतको रूपमा अभिभावक विद्यार्थी रहेको छ जुन विद्यालयको जम्मा वार्षिक कुल आम्दानी रु.१६,२०,१०० रहेको छ । यसबाट सामुदायिक विद्यालयहरुको सञ्चालन

सरकारी अनुदानबाट र संस्थागत विद्यालयहरु अभिभावक तथा विद्यार्थीहरुले पढाईको लागी तिरेको शुल्कको भरमा सञ्चालन भईरहेको देखिन्छ ।

अध्ययन क्षेत्रका माध्यामिक विद्यालयहरुले गरेको शैक्षिक वर्ष २०७२ सालको मात्र खर्चको विश्लेषण गर्दा सामुदायिक माध्यामिक विद्यालयतर्फ कुल खर्च रु.२६,५५,००० भएको देखिएको छ, त्यसैगरी संस्थागत माध्यमिक विद्यालयका कुल खर्च रु.१६,२०,१०० भएको देखिएको छ ।

अध्ययनमा माध्यामिक तहमा अध्ययन गरिरहेका विद्यार्थीहरुलाई उनिहरुका अभिभावकले गरेको प्रति विद्यार्थी औसत वार्षिक खर्च सामुदायिक विद्यालय तर्फ रु.७१,१०० र संस्थागत माध्यामिक विद्यालयका अभिभावकले रु.२,७३,९३६ गरेको देखिन्छ । त्यसै गरि माध्यामिक विद्यालयको प्रति विद्यार्थी वार्षिक लागत सामुदायिक माध्यामिक विद्यालयमा रु.२७३४ र संस्थागत माध्यामिक विद्यालयमा रु.२२,८२८ रहेको छ । एस.एल.सी. तहको शैक्षिक उपलब्धीको विश्लेषण गर्दा २०७२ सालको एस.एल.सी.परीक्षामा ग्रेडीड सिष्टम भएका कारण कुनै पनि विद्यार्थी अनुत्तिर्ण नरहे पनि D र E ग्रेडमा उत्तिर्ण भएका विद्यार्थीहरुले भन न्यून ग्रेडका कारण दुई विषयमा ग्रेड वृद्धि परीक्षा दिनुपर्ने देखियो । यसरी एस.एल.सी. तहको नतिजा हेर्दा सामुदायिक विद्यालय तर्फ कमसः B देखि E ग्रेडमा उत्तिर्ण भएको पाईयो भने संस्थागत विद्यालयमा A र B+ मात्र उत्तिर्ण भएका पाईयो । यसरी हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका ५ जना विद्यार्थीहरुले ग्रेड वृद्धि परीक्षा दिनुपर्ने देखियो भने संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुले ग्रेड वृद्धि परीक्षा दिनुपर्ने देखिएन ।

अध्ययनको सग्रमा विश्लेषण गर्दा प्रति विद्यार्थी गरिएको खर्चको कारणले पनी शैक्षिक उपलब्धिमा फरक पर्ने कुरा अध्ययनमा देखिएको छ । प्रति विद्यालय विद्यार्थीमा गरिएको खर्च, अभिभावकले विद्यार्थीको लागी गरेको खर्च आदिले विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धि हाँसिल गर्ने कुरामा ज्यादै ठुलो प्रभाव पार्ने कुरा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरुमा गरिएको खर्च र ति विद्यालयहरुको एस.एल.सी. परिक्षाको नतिजाले पनी स्पष्ट देखाएको छ ।

संक्षिप्त शब्दावली (ABBREVIATION)

एस.एल.सी	=	प्रवेशिका परीक्षा
आ.व.	=	आर्थिक वर्ष
प्र.वि.	=	प्राथमीक विद्यालय
मा.वि	=	माध्यामिक विद्यालय
रु.	=	रुपैया
प्र.अ.	=	प्रधानाध्यापक
शै.व.	=	शैक्षिक वर्ष
वि.स.	=	विक्रम संवत्
जि.शि.का.	=	जिल्ला शिक्षा कार्यलय
गा.वि.स.	=	गाँउ विकास समिती

विषय सूची (CONTENTS)

	पृष्ठ
सिफारिस पत्र (RECOMMENDATION LETTER)	i
स्वीकृति पत्र (APPROVAL LETTER)	ii
कृतज्ञता ज्ञापन (ACKNOWLEDGEMENTS)	iii
शोधसार (ABSTRACT)	iv
संक्षिप्त शब्दावली (ABBREVIATION)	vi
विषय सूची (CONTENTS)	vii
तालिका सूची (LIST OF TABLE)	xii

अध्याय एक (CHAPTER ONE)

१. परिचय (INTRODUCTION)	१
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमी (Background of the study)	१
१.२ समस्याको कथन (Statement of the Problem)	५
१.३ अध्ययनको महत्व (Importance of the study)	७
१.४ अध्ययनको उद्देश्य (Objectives of the study)	९
१.५ अनुसन्धान प्रश्न (Research Questions)	९
१.६ अध्ययनको परिसीमाहरु (Delimitation of the study)	९
१.७ मुख्य शब्दावलीको कार्यकारी परिभाषा (Operational Definition of Key Terms)	१०
१.८ अध्ययनको संगठन (Organization of the study)	१०

अध्याय दुई (CHAPTER TWO)

२. साहित्यको पुनरावलोकन (Review of Literature)	१२
२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरावलोकन (Review the Theoretical Literature)	१२
२.२ अनुसन्धानात्मक साहित्यको पुनरावलोकन (Review of the Research Literature)	१५
२.३ साहित्यको पुनरावलोकन अध्ययनको उपादेयता (Implication of the Review for the Research)	२०
२.४ अनुसन्धान अन्तर (Research Gap)	२१
२.५ अवधारणात्मक ढाँचा (Conceptual Framework)	२२
२.६ कार्यात्मक ढाँचा (Functional Framework)	२३

अध्याय तीन (CHAPTER THREE)

३. अनुसन्धान पद्धति (Research Methodology)	२४
३.१ अनुसन्धान ढाँचा (Research Design)	२४
३.२ तथ्यांकको स्रोत (Source of Data)	२४
३.२.१ प्राथमिक स्रोत (Primary Source)	२४
३.२.२ द्वितीय स्रोत (Secondary Source)	२४
३.३ जनसंख्या, नमूना आकार र नमूना छनौट रणनीति (Population, Sample Size and Sampling Strategy)	२५
३.३.१ जनसंख्या (Population)	२५
३.३.२ नमूना आकार (Sample Size)	२५
३.३.३ नमूना छनौट रणनीति (Sampling Strategy)	२५
३.४ तथ्यांक संकलनका साधनहरू (Tools of Data Collection)	२६
३.४.१ प्रश्नावली (Questionnaire)	२६
३.४.२ अवलोकन सूचि (Observation List)	२६
३.४.३ छलफल निर्देशिका (Discussion Guide)	२६
३.५ तथ्यांक संकलनका प्रविधीहरू (Techniques of Data Collection)	२७
३.५.१ अर्न्तवार्ता (Interview)	२७
३.५.२ प्रत्यक्ष अवलोकन (Direct Observation)	२७
३.५.३ लक्षित समूह छलफल (Focused Group Discussion)	२७
३.६ तथ्यांक विश्लेषण (Data Analysis/ Procedures)	२७
३.७ नीतिगत प्रावधान (Ethical Consideration)	२७

अध्याय चार (CHAPTER FOUR)

४ तथ्याङ्कको प्रस्तुतिकरण र विश्लेषण (Presentation and Analysis of data)	२८
४.१ अध्ययन क्षेत्रको परिचय (Introduction to Study Area)	२८
४.१.१ सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थी भर्ना तथा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात (Enrolment of the Student and Ratio of Teacher and student in Community and institutional School)	३२
४.२ सामुदायिक माध्यामिक विद्यालयको आय, व्याय र प्रति विद्यार्थी लागत तथा शैक्षिक	

उपलब्धी (Income Expenditure and Per Student Cost and Educational Achievement of community Secondary School)	३७
४.२.१ सामुदायिक माध्यामिक विद्यालयको आय (Income of the Community Secondary School)	३७
४.२.२ सामुदायिक माध्यामिक विद्यालयको व्याय (Expenditure of Community Secondary School)	३८
४.२.३ सामुदायिक माध्यामिक शिक्षामा अभिभावकले गरेको खर्च (Parants' s Expenditure on Community Secondary Education)	३९
४.२.४ सामुदायिक माध्यामिक विद्यालय तहमा प्रति विद्यार्थी लागत (Per Student Cost in Secoendary Level at Community Secondary School)	४०
४.२.५ सामुदायिक माध्यामिक विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धी (Educational Achivement of Community Secondary School)	४१
४.३ संस्थागत माध्यामिक विद्यालयको आय, व्याय र प्रति विद्यार्थी लागत तथा शैक्षिक उपलब्धी (Income Expenditure and Per Student Cost and Educational Achievement of Institutional School)	४२
४.३.१ संस्थागत माध्यामिक विद्यालयको आय (Income of Institutional Secondary School)	४३
४.३.२ संस्थागत माध्यामिक विद्यालयको व्याय (Expenditure of Institutional Secondary School)	४३
४.३.३ संस्थागत माध्यामिक शिक्षामा अभिभावकले गरेको प्रत्यक्ष खर्च (Direct Expenditure of Parents Institutional Secondary Education)	४४
४.३.४ संस्थागत माध्यामिक विद्यालय तहमा प्रति विद्यार्थी लागत (Per Student Cost of Secondary Level in Institutional School)	४५
४.३.५ संस्थागत विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धी (Educational Achievement of Institutional School)	४६
४.४ सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयको प्रति विद्यार्थी लागत र शैक्षिक उपलब्धीको तुलनात्मक विश्लेषण (Comparative Analysis of Per Student Cost and Educational Achievement of Community and Institutional School)	४८

४.४.१ सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयहरुको प्रति विद्यार्थी लागतको तुलनात्मक विश्लेषण (Comparative Analysis of Per Student Cost in Community and Institutional School)	४९
४.४.२ सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धीको तुलनात्मक विश्लेषण (Comparative Analysis of Educational Achievement of Community and Institutional Schools)	५०
४.५ सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयप्रति अभिभावकहरुको विचार (Parents Opinion Towards Community and Institutional Schools)	५२
४.६ अध्ययनको सारांश (Summary of the Study)	५३

अध्याय पाँच (CHAPTER : FIVE)

५.निष्कर्ष र सुझावहरु (Conclusion and Recommendations)	५६
५.१ निष्कर्ष (Conclusion)	५६
५.२ सुझावहरु (Recommendations)	५७
५.२.१ नीतिसम्बन्धि सुझाव (Policy Related Recommendations)	५८
५.२.२ प्रयोगात्मक क्षेत्रसँग सम्बन्धित सुझावहरु (Practice Related Recommendations)	५९
५.२.३ आगामी अनुसन्धानसँग सम्बन्धित सुझावहरु (Further Research Related Recommendations)	६०
सन्दर्भग्रन्थ सुचीहरु (References)	
अनुसुचिहरु (Appendexs)	

तालिका सूची (LIST OF TABLE)

	पृष्ठ
तालिका १ बैतडी जिल्लाका विभिन्न तहका विद्यालय संख्या ,२०७१	२९
तालिका २ तहगत शिक्षक विवरण २०७१/०७२	२९
तालिका ३ जिल्लामा सञ्चालित शैक्षिक कार्यक्रमहरुको नाम २०७१/०७२	३०
तालिका ४ पेशाको आधारमा जनसंख्याका वितरण २०७२	३१
तालिका ५ जातजातिहरुको विवरण २०७२	३१
तालिका ६ सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थीको भर्ना अवस्था २०७	३२
तालिका ७ सामुदायिक विद्यालयको जम्मा शिक्षक संख्या २०७२	३३
तालिका ८ सामुदायिक माध्यामिक विद्यालयमा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात २०७२	३३
तालिका ९ सामुदायिक विद्यालयमा तालिम प्राप्त शिक्षक विद्यार्थी अनुपात २०७२	३४
तालिका १० संस्थागत माध्यामिक विद्यालयमा शिक्षकहरुको विवरण २०७२	३५
तालिका ११ संस्थागत माध्यामिक विद्यालयमा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात २०७२	३५
तालिका १२ संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थी भर्ना अवस्था २०७२	३६
तालिका १३ सामुदायिक विद्यालयको आम्दानी विवरण २०७२	३७
तालिका १४ अभिभावकले माध्यामिक तहमा गरिएको प्रत्यक्ष खर्च २०७२	३८
तालिका १५ समुदायिक विद्यालयको खर्चको विवरण २०७२	३९
तालिका १६ सामुदायिक मा.वि.हरुको प्रति विद्यार्थी प्रत्यक्ष लागत २०७२	४०
तालिका १७ समुदायिक माध्यामिक प्रति विद्यार्थी प्रत्यक्ष लागत २०७२	४०
तालिका १८ सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धि २०७२	४१
तालिका १९ सामुदायिक विद्यालयको एस.एल.सी.तहको नतिजा विवरण २०७२	४२
तालिका २० संस्थागत विद्यालयको आम्दानी विवरण २०७२	४३
तालिका २१ संस्थागत माध्यामिक विद्यालयको वार्षिक खर्चको विवरण २०७२	४४
तालिका २२ माध्यामिक शिक्षामा अभिभावकले गरेको प्रत्यक्ष खर्च २०७२	४५
तालिका २३ संस्थागत माध्यामिक विद्यालयको प्रति विद्यार्थी लागत २०७२	४६
तालिका २४ संस्थागत विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धि २०७२	४७
तालिका २५ संस्थागत विद्यालयको एस.एल.सी.तहको नतिजा विवरण २०७२	४८
तालिका २६ सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयको आर्थिक लगानीको तुलनात्मक विश्लेषण	४९

तालिका २७ सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धीको तुलनात्मक विश्लेषण	५०
तालिका २८ सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयको एस.एल.सी.तहको नतिजा विवरण	५१